

Gobby Fehér Gyula méltatása

A Szenteleky Kornél Irodalmi Díj bírálóbizottsága: dr. Bence Erika (elnök), dr. Jung Károly, Németh István, dr. Ózer Ágnes és Vickó Árpád, 2010. szeptember 21-én megtartott ülésén úgy döntött, hogy a díjat idén Gobby Fehér Gyulának ítéli oda több évtizedes, sokszínű, műfajokban gazdag irodalmi munkásságáért.

A jelölt műfajgazdagság Gobby Fehér Gyula életművében műnemek közti mozgást és dinamikus műfaji sokszínűséget, de a művészeti diszciplínák és kifejezőeszközök közötti átjárásokat is jelenti: az irodalmi kifejezés képi eszköztáráról a színpadi látvány, illetve a filmalkotás vizuális nyelvén túl a jövőre mutató kérdéses szó szerint érthető vízióig terjedően. A műnemi határnyitás Gobby Fehér Gyula munkásságában legtöbbször az epikai formák és a dráma válfajai között történt; a regények és novellák (*Elrontott csodák, Kenyér, A verseny végén, Szent bolond, Másokat hívó hang, Testek és álmok, Armánd gróf halála és más történetek, Tekeregők, A sötét árnyéka, A tűz közepéből, Meglepnek más arcok, Táncoló lavina*) mellett 1965-től napjainkig számos, a drámai műfajok rendjébe tartozó művet alkotott (*Statisztikusok, A budaiak szabadsága, Vallatás, Bűnös-e a Szél?, Az ellenállás fényei, A zöld hajú lány, Duna menti Hollywood, A hajó, Vallomás*), amelyek közül többet a Rádiószínházban, az Újvidéki Színház, illetve a szabadkai Népszínház színpadán mutattak be. Novellisztikája, különösen a kilencvenes évek közepétől kezdődően az irodalmi beszédmódok széles skáláját vonultatja fel, a magánbeszéd, a monológ, a hallgatóság előtti beszédmondás, a szónoklat, a mesélés és anekdotázás különböző változatai, a különböző beszédmódok és szövegalakzatok keveredése egyaránt jellemzi rövidtörténeteit és novelláit. Gobby Fehér írói munkásságából nem hiányoznak a publicisztika műfajai sem.

A nagyarányú koncepció, a távlatokat nyitó nagyobb vállalkozás ugyancsak jellemző Gobby Fehér Gyula prózaírói munkásságára. Az 122 *Újvidéki Dekameron* négy kötete (*Tekeregők* [1996], *A sötét árnyéka* [1999],

A tűz közepéből [2001], *Meglepnek más arcok* [2004]) a nagyobb prózaírói terv megvalósulását jelenti. Nekem erről a tetralógiáról egy másik, Gion Nándor négykötetes regényfolyama, a *Latroknak is játszott* darabjai jutnak analógiás síkon eszembe, annak az eltérésnek a konstatálásával, miszerint Gion regényei a történelmi múltra mutatnak a jelen érdekű kérés igényével, Gobby Fehér novelláiból és rövidtörténeteiből viszont hiányzik ez az időbeli rálátási távlat: megírásuk aktuális idejének, a most már félmúltnak tekinthető kilencvenes éveknek a (kór)történetét tárják fel. A novellák szövegháttere és kötetbe szerkesztésüknek elve, valamint a második kötetből kezdődően feltűnő hitvallás igényű zárójegyzetek hitelesítik a létrejöttükben működő dekameroni szituációt. Általuk egy olyan író portréja rajzolódik ki előttünk, aki az írásban (azaz saját történeteiben) találja meg a valóság „sötét árnyéka” előli kivonulás helyét, a maga „kertjét”. A vészterhes jelent semlegesítve fordul a múltidézés módszeréhez, teremt meg múltból, emlékekből, elmúlt időből, valaha volt helyszínekből, alakokból és történésekből saját írói világának legitimitását, miközben „kénytelen néha fölkapni a fejét, és kissé rémülten, de határozottan rákérdezni: ki is vagyok én”. Majd újabb történetek felé fordul. „És akkor újra.”

A sötét árnyéka az „újvidéki dekameron” második darabja. A szövegek belső atmoszférájában elmozdulást érzékelhetünk a *Tekergők* novelláihoz képest; ugyanakkor formai és tematika szempontból e sajátos irodalmi „kis világ” folytonosságát, továbbépítését jelentik. A Gobby Fehér-próza jól ismert helyszíneit, „irodalmivá alkotott” tereit ismerjük fel: Újvidék peremterületét, a Telepet, a Kis-Duna, a Köves, a Sodros vidékét, a Guszak-szállás, a Kulpin konzervgyár, a Petőfi mozi, a forgácsolóüzem, a szappangyár, a Fállábú kocsmája alkotta térbeli kiterjedéseket. Feltűnnek e világ jellegzetes szereplői is, Bölöm, Lekvár, Jucika, Lábody, Róka, Balos, Messzike, Giric és a többiek.

1993 a balkáni katasztrófa kiteljesedésének éve, s ez a dátum szerepel a dekamaron második/harmadik/negyedik kötetének végén. A szövegvilág-teremtés lényegére való reflektálás szándékának és a datálás igényének jelentkezése nem véletlen jelenség Gobby Fehér műveiben: a változás, a váltás igényét jelzik. Egyrészt ez az a pont, amelytől kezdődően az író a teremtett világ képével takarja el az egyre félelmetesebbé alakuló jelen történéseit. Másrészt ezen a ponton, az ötvenedik novellát követően jelzi az író, hogy „más történetek járnak a fejében”, s „meglepik más arcok”. Ez a másság elsősorban szereplőinek világhoz való viszonyában, hőseinek öntudatában mutatkozik meg. Bölömék az ötvenedik novellát követően kilépnek Gobby teremtett világából, hiszen ettől kezdve változik a világról szóló beszéd módja. Ők ugyanis megszokott helyszíneken

(pl. a Fállábú kocsmája, a Köves etc.) a hasonszőrűek társaságából alakult „értő” közönség előtt valóságos „beszédet” mondanak: hatásos retorikai fogásokat (késleltetés, ismétlés etc.) alkalmazva adják elő élettörténetüket, amely ugyan mindig arról szól, hogy hiába igyekeztek jó útra térni, végérvényesen kiszorultak a „jólvasaltak” társadalmából, ugyanakkor ki is nevetik ezt a számukra követhetetlen szabályokat érvényesítő világrendet. S bár elbuknak, alakjuk megfelel az irodalmi hős klasszikus értelemben vett sémájának. Ha alászállott formában is, de történeteikben fellelhetők a heroikus magatartás nyomai. Lakatos Gergő, Jakubec Péter, Törjék István s a Dekameron további darabjainak szereplői már nincsenek birtokában annak a látásmódnak, mely a világról szóló összefüggő beszéd alapját képezi: a világalkotó attitűd helyett a világ határozza meg sorsuk mibenlétét; élettörténetük megalkotása helyett a történések alakítják őket. Ők is valamennyien a Telepről indulnak, ám egészen más életpályát járnak be mint a Fállábú kocsmájában gyülekezők. Nemegyszer feltörekcszenek és tagjai lesznek annak a társadalmi rétegnek, amelyet Bölömék társasága megvet. Nekik azonban már nincs hallgatóságuk, végérvényesen magukra maradtak e számítás, korrupció és embertelenség meghatározta világban.

Ha van, ha volna a vajdasági magyar irodalomnak s e világ helyi mítoszainak topográfija, feltehetően a Gobby Fehér-próza is jelölne – Szivác, Sárszeg, Palicsfürdő, a Kálvária, a Zöld utca, a Devecser mellett – e térképen egy külön helyet: az újvidéki dekamerón vajdasági irodalmat formáló lokációját.

Paszkal Gilevszki méltatása

A 2010-es évi Bazsalikom Műfordítói Díjat *Paszkal Gilevszki* macedón író/műfordítónak ítélte a bírálóbizottság a magyar és a vajdasági magyar irodalom macedón nyelven való kiváló tolmácsolásáért.

1972-től a mai napig több tíz kötetben jelentek meg Paszkal Gilevszki versei, novellái, regényei, esszéi és drámái. Társfordítóként részt vett számos versantológia létrehozásában; macedónra ültette többek között Ács Károly *Csönd helyett vers* című kötetének darabjait, a Sztrugai Költői Esték Aranykoszorús költője, Juhász Ferenc költeményeit, 2005-ben *Pokraj Dunav* (Покрај Дунав) címmel jelentette meg macedón nyelven József

Attila válogatott verseit. Irodalmi látásmódját, a fordításeljárásról szóló nézeteit s a kulturaközvetítésről alkotott elképzeléseit e kötetek szerkesztőjeként, a válogatások készítőjeként s a bevezető szövegek szerzőjeként közvetítette olvasói felé. A magyar nyelv mellett a francia és a görög irodalomból is fordít irodalmat anyanyelvére. 2005-ben valósult meg talán eddigi legjelentősebb és legteljesebb fordítói/kulturaközvetítői terve: az *Antologija na ungarskata poezija* (Антологија на унгарската поезија), azaz *A magyar költészet antológiája*. A Matica Makedonska gondozásában látott napvilágot az 580 oldalas kötet, mely Janus Pannonius költői opusától a kortárs magyar költészetig, Orbán Ottó, Tandori Dezső, Parti Nagy Lajos költeményeiig terjedően, beleértve a határon túli magyar irodalmat is, 149 költő több mint hatszáz versét tartalmazza; a kötet előszava (egy húszoldalas tanulmány), s a szerzőkről szóló 25 oldalt kitevő jegyzetanyag is Paszkal Gilevszki munkáját dicséri.

Paszkal Gilevszki 1970 óta tagja a Mecedón Írószövetségnek. Évekig a Sztrugai Költészeti Esték elnöke. A Széchenyi Művészeti Akadémia tagja. Több jelentős irodalmi díj, kulturális és társadalmi elismerés birtokosa. A magyar–macedón művészeti kapcsolatok fejlesztése terén kifejtett több évtizedes munkásságának elismeréseként 2009-ben átvehette a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét.

Érdekesítő elemzés tárgya lehetne – a szláv nyelvekben való jártaságunk révén többé-kevésbé követhetjük gondolatmenetét – *A magyar költészet antológiájához* fűzött történeti-poétikai áttekintése: egy másik kultúra perspektívájából miként értelmeződnek a magyar költésztörténeti események és jelenségek? Még izgalmasabb kérdés azonban számunkra, s erre a válaszára – folyamattükröző fűzér-jellegéből kifolyólag – az antológia alkalmas forma: melyek azok az irodalmi történések, amelyek évszázadokat és kulturális határokat átívelően maradtak és lehetnek élők, s a más kulturális kódok szerint befogadó közösség által is megszólítható alkotások. A Paszkal Gilevszki által formált antológia mögött mégsem annyira a kanonizáló, mint inkább egy nagyobb alakulástörténeti távlatot mutató, idegen nyelven megírt virtuális magyar irodalomtörténet olvasókönyve létrehozásának szándéka húzódik: ezért ebben az antológiában a teljes kép létrehozására való törekvés a kevésbé frekvenciált szerzők egy-egy művének beemelését is igazolja. Másrészt az antologikus formálódás az esztétikai kód mindenekfeletti létjogosultságát mutatja: nem véletlen pl., hogy a kötet legterjedelmesebb fejezeteit mégis az európai színvonalú költészeti regisztereket megszólaltató költők versei képezik, s nem az aktuális ideológiai meggyőződések szószólói. Nemrégiben egy, a fordításeljárásról szóló tanulmányban olvastam, hogy a fordítás az eredeti mű metaforája;

az így felvetett gondolat mentén haladva: *A magyar költészet antológiája* a magyar költészet történetének idegen nyelvű metaforája.

Ebben a teljességben – a trópusok és stilisztikai alakzatok vonzatkörében maradván – a vajdasági magyar irodalom részként reflektál az „egészre”, a magyar irodalomra. Ha jól tudom, ez a szinekdoché alakzata. A vajdasági magyar irodalomból Lányi Sarolta, Csuka Zoltán, Gál László, Pap József, Fehér Ferenc, Domonkos István, Tolnai Ottó, Fehér Kálmán, Brasnyó István verseit fordította macedónra Paszkal Gilevszki. *A Forum Könyvkiadó Bibliográfiájában (1957–2006)* három tétel kapcsolódik a nevéhez. 1985-ben a Forum és a budapesti Európa Kiadó többek fordításában, közös kiadásban *A dal élete* címen jelentette meg válogatott verseinek kötetét; a verseket a szerző válogatta. 1986-ban, ugyancsak az előbbieken említett két kiadó adta ki Mateja Matevszki *Esők* című verseskötetét, amelynek létrehozásában Gilevszki fordítóként, a válogatás készítőjeként és az utószó szerzőjeként is részt vállalt. Harmadszor az 1992-es év kiadványjegyzékében jelenik meg Paszkal Gilevszki neve fordítóként és szerzőként, amikor ugyancsak kiadói együttműködés fejleményeként látott napvilágot a sztrugai díjazott Juhász Ferenc kétnyelvű, macedón–magyar verseskötete (*Versek – Pesni*).

A Bazsalikom Műfordítói Díj történetében negyedszer fordul elő, hogy olyan műfordítónak ítélte oda a bizottság, aki már korábban elnyerte ezt az elismerést. Paszkal Gilevszki 1979-ben vette át első ízben a Bazsalikom-díjat. Másodszori odaítélésekor a bizottság mindenekelőtt *A magyar költészet antológiáját* teremtő vállalkozás több évtizedes elkötelezettséget és munkát igénylő nagyságát, jelentőségét értékelte és emelte ki.